

NOTES SOBRE ORFEU I EL RECORD DE RILKE
EN L'ELEGIA X DE CARLES RIBA

«He somniat amb Orfeu a la porta oberta de l'Ombra.
Una absència d'espill ha devorat els meus ulls.»

Així comença la més llarga i una de les més importants elegies, lligada amb Orfeu com a punt de partida, com ens adverteix el mateix Riba en la nota en prosa. El poeta és conscient de les reminiscències de Rilke, més lleus en el contingut que les d'altres poemes; es concretarien, sobretot, a la imatge de l'espill, que trobem en les «Elegies de Duino» i en l'allusió a Orfeu:

«i el que tu lloares, mestre perfecte,
era el preludi sols per a cad'ú —per a mi?»

que ens recorda els mots:

«D'una vegada per sempre, és Orfeu si canta».

Cantar, lloar, celebrar, són accions atribuïdes a Orfeu per Rilke i per Carles Riba. També en els sonets de Rainer Maria Rilke, amb profunda intuïció poètica, la figura d'Orfeu és unida a la de l'*arbre*, la representació dels quals era tan lligada al culte de la religió arcaica:

«Da stieg ein Baum»:
«Allà s'aixecà un arbre. Oh, pura espera!
Oh Orfeu, canta! Alt arbre en l'oïda!»

I al final de l'elegia X:

«... i em veig
arbre arrelat en el crit de la meravella passada,
miro i em sento cant que obre tofa en l'espai.»

Tanmateix, malgrat aquest record de Rilke, i alguna evocació de Hölderlin, ens endinsem en una terra diferent; el to general del poema, si no és enlluernador, és ple de claror: és la més poc elegíaca elegia de tot el conjunt i s'apropa més al to d'una oda. Cal, doncs, dir-ho: som més prop de Píndar que de qualsevol poeta ger-

mànic en aquesta visió ribiana de l'orfisme. L'elegia —en un sentit més enllà del mètric—, el record de l'exili, es fa present només en un pentàmetre i un dístic:

«... la que l'exiliat sent de vegades, molt lluny,
quan li sembla, i el puny, que la infància el plora, i el vespre
l'acompanya amb el plany d'una campana innocent.»

Aquests versos són gairebé un incís en l'elegia que simbolitza en un somni d'aparença òrfica el misteri de la creació poètica. El tema de la memòria, de la poesia com un do dels déus, quasi com un misteri per a iniciats, el mateix ús del mite, ens recorden poderosament l'Olímpica II de Píndar:

«Però tots aquells que, havent sojornat
tres vegades a l'un i altre món, han gosat mantenir l'ànima
pura d'injustícies, segueixen el camí de Zeus cap
a la casa de Cronos; allí al voltant
de l'illa dels benaurats les aures
oceàniques alenen; flors d'or hi flamegen,
les unes a la terra des de branques d'arbres magnífics,
l'aigua en fa créixer d'altres...»

En aquesta bellíssima antistrofa i en els versos que la segueixen trobem uns motius que Riba recull: després de la descripció de l'illa dels benaurats, la descripció del seu art, que és per a iniciats, i la plena identificació amb el món dels misteris òrfics. Amb encert remarca Triadú, traductor de Píndar al català: «amb pietat, òrfic de vegades, dialoga amb els déus, s'hi lliga amb mites purificats pel respecte». Posició semblant a la de Carles Riba. Formalment, la creació d'un món de bellesa misteriosa, amb epítets que la fan remarcar, és freqüent en el poeta tebà: «flors d'or», «Musa de dolç respir», «les Hores molt florides —polianthemoi—». Ho trobem també en el poema que comento de Riba: «càndides flors de la nit» «colors més nus de la seva esperança», «sagrats carreus i amansits animals».

La poesia com un do: en Píndar «els cants que els déus atorguen», «la delitosa flor dels meus himnes»; en Riba:

«Déus fraterns!... / Jo el gloriós instrument
i vosaltres l'amor.»

Fins i tot una al·lusió a la victòria lliga els dos poetes:

«junt amb el qual havia cercat llargament la victòria;
m'he exaltat essent, palmes!, el pit del seu cant.»

Tot i sabent que ens parla d'una victòria molt diferent, la forma aparent, el signe, té una clara evocació pindàrica.

Els versos següents recorden el contrast memòria/oblit, propi de la religió òrfica:

«No m'ha aturat amb el dubte de l'aigua negra l'immòbil
blanc xiprer de l'oblit, meravellós a l'impur.»

El poeta, com els iniciats, deixa la font de l'oblit. La memòria, lligada amb les vivències de la infantesa, és com una «crida eternal de pura tendresa» i aleshores pot mirar, per un moment, el seu so «des de l'origen fins a la fi». És evident, i ho seria àdhuc sense les notes de Riba, que aquest s'ha vist fonament impressionat per l'orfisme, el qual va atreure molts poetes de Sicília i de la Magna Grècia, que duen el nom d'Orfeu. També els artistes plàstics van representar-lo sovint, com l'escultor del tresor de Sicione a Delfos —on Riba va passejar-se— i el pintor Polignoto, que pintà l'Hades en el mateix lloc sagrat. Més que no pas en els anomenats himnes òrfics, o en els textos escrits en fulles d'or de les tombes del sud d'Itàlia, Riba pren el mite òrfic en els versos de Píndar. Després de la guerra contra els perses, l'orfisme va davallar a un nivell més popular; Píndar, com Riba, viu una època de grans canvis i això també els acosta. La memòria, tema molt car al poeta català, era important entre els òrfics, lligada com estava a l'origen diví de l'ànima:

«i ara, en la dolor que del somni em dura, ja estimo
la memòria en la sang...»

En el somni de Riba, ell fa l'experiència de la «totalitat»; continuant el fil de l'elegia VII, en la qual les muses de dolç respir serveixen el seu tresor fins que el poeta sigui «rei de la meua última pau», el cantor veu com

«tot quant, velada Eurídice, és únic
dins el teu nom amb tu entre la mort i el meu cant

feia un reialme immens que tornava a la veu del seu príncep»,
«ara seria tot dins la suma límpida».

Tot, però *destriat*, individualitzat, com ho és en l'orfisme; i cada cosa esdevé feliç, es salva d'haver estat «sola i mortal». Els déus veien el poeta, l'home, no en el seu fer, sinó «ja en el meu signe perfet». Ara cal que la memòria servi aquest moment de visió que ha tingut el poeta, aquesta experiència inexpressable, que ell ens transmet només amb els signes aparents de l'antiga religió misteriosa; i que amb el seu do, però també amb el seu art —i aquí hi ha un necessari distanciament, un anti-climax reposant—, sabent que és *ú* el que ha vist, ens ho expressi amb els sons destriats dels seus dístics:

«i no és pas distret de l'estranya delícia que penso
en el xinès subtil, d'ànima ardent, que té els ulls
fits en la xifra complexa del seu poema i l'abraça
tot a cada instant mentre en *deslliga* els sons purs.»

M.ª Angels Anglada